

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o stave a úrovni školskej integrácie v základnej škole v SR v školskom roku 2012/2013

Základné údaje o škole a žiakoch

Tematické inšpekcie s cieľom zistiť stav a úroveň školskej integrácie sa uskutočnili v **38** základných školách (ZŠ) s vyučovacím jazykom slovenským. Štátnych bolo **34** škôl, **3** školy boli cirkevné a **1** súkromná. Inšpekcie sa vykonali v 7 krajoch SR (okrem Prešovského). V školách bolo spolu **14 915** žiakov, **7 %** z nich sa vzdelávalo formou školskej integrácie. Ďalšie **3 %** žiakov mali diagnostikované špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby (ŠVVP), ale z dôvodu ľahkého stupňa zdravotného znevýhodnenia (ZZ) alebo nezaujmu rodičov neboli integrovaní. Najviac integrovaných žiakov (IŽ) malo **vývinové poruchy učenia**, tvorili **54 %** všetkých IŽ, ani jeden žiak v kontrolovaných školách nemal diagnostikované špecifické intelektové nadanie (tab. 1).

Tab. 1 Základné údaje

Kraj	Počet kontr. ZŠ	Celk. počet žiakov	Celk. počet IŽ	Z toho												Žiaci so ŠVVP neinteg.
				Všeob. IN	Špecif. IN	MP	TP	ZP	SP	NKS	VPU	PAaP	A	CH, ZO	Iné	
BA	4	1379	73	1	0	0	0	2	0	4	50	12	3	1	0	.58
TT	4	1421	141	25	0	0	17	0	0	20	43	26	5	4	1	43
TN	8	2814	190	0	0	7	7	4	0	5	119	32	0	6	7	55
NR	5	1423	125	3	0	23	2	0	1	9	56	21	1	2	7	58
ZA	7	3399	227	2	0	5	8	1	3	39	112	44	1	12	0	147
BB	5	2120	124	24	0	4	3	0	1	8	64	19	0	0	1	66
PO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
KE	5	2359	137	0	0	11	4	3	4	2	107	2	3	0	1	47
Spolu SR	38	14915	1017	55	0	50	41	10	9	87	551	156	13	25	17	474

Podmienky vyučovania integrovaných žiakov

Špeciálnopedagogickú starostlivosť IŽ poskytovali vo viac ako polovici škôl školskí špeciálni pedagógovia, servis zabezpečovali v takmer polovici škôl výchovní poradcovia, v časti škôl pôsobili školskí psychológovia a logopédi. Ojedinele koordinoval školskú integráciu zástupca riaditeľa školy, liečebný pedagóg alebo učiteľ zo špeciálnej triedy. K realizácii odborného servisu prispievali asistenti učiteľa, žiakom s telesným postihnutím pomáhali osobní asistenti (graf 1).

Všetky školy pri integrácii **spolupracovali** s centrami špeciálnopedagogického poradenstva, väčšina s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (97 % ZŠ), s odbornými lekármi (68 %), s Výskumným ústavom detskej psychológie a patopsychológie (13 %), s inými odborníkmi alebo organizáciami (18 %). Spolupráca so špeciálnymi školami väčšinou spočívala v požičiavaní učebníc IŽ s mentálnym postihnutím, pretože centrálné objednané učebnice školám nedodali.

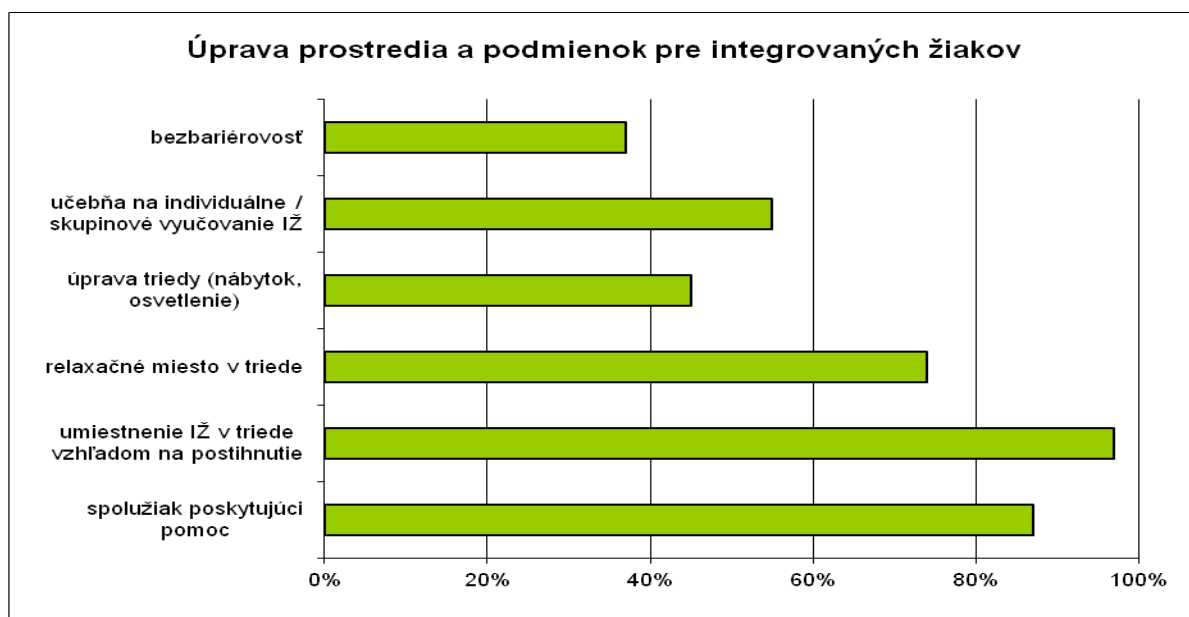
Odborní zamestnanci a pedagógovia poverení usmerňovaním školskej integrácie si **zvyšovali odbornosť** v oblasti školskej integrácie (82 %), v oblasti vzdelávania žiakov s intelektovým nadaním (13 %) a štúdiom špeciálnej pedagogiky (8 %). Absolvovali kontinuálne vzdelávanie, zúčastňovali sa prednášok, seminárov, kurzov a konferencií. Informácie si dopĺňali individuálnym štúdiom špeciálnopedagogickej literatúry a metodických materiálov, so získanými poznatkami oboznamovali ostatných pedagógov.

Graf 1 Podmienky vyučovania integrovaných žiakov

Časť škôl pre žiakov so ŠVVP *upravila prostredie a podmienky* (graf 2). Zabezpečili *bezbariérové úpravy* (vchod do budovy, schodolez, výtahová plošina, výtah, telocvičňa, WC), zriadili *miestnosti na individuálnu a skupinovú prácu* s IŽ, slúžiace súčasne ako pracovne školského špeciálneho pedagóga či psychológa. Upravili *prostredie tried* so žiakmi s telesným a zrakovým postihnutím, relaxačné miesto v triede (koberec, žinienka, sedací vak) využívali pre všetkých, ale najmä pre žiakov s poruchami aktivity a pozornosti. V 1 ZŠ v Trnavskom kraji zriadili relaxačnú miestnosť, v inej v Košickom kraji multisenzorickú miestnosť snoezelen. Volili vhodné *umiestnenie IŽ v triede* vzhľadom na ZZ, väčšinou v prvých laviciach so spolužiakmi ochotnými poskytnúť pomoc. Žiaci s poruchami aktivity a pozornosti sedeli v lavici väčšinou samostatne, čím sa vhodne eliminovali možné negatívne prejavy správania.

Graf 2 Úprava prostredia a podmienok pre integrovaných žiakov

Vybavenie jednotlivých škôl *špeciálnymi učebnými pomôckami* bolo rozdielne. Pre žiakov so ZZ používalo 45 % škôl bežné učebné pomôcky ako pre intaktných. Špeciálne učebnice, učebné texty, pracovné zošity a pracovné listy pre žiakov s vývinovými poruchami učenia

a žiakov so zrakovým postihnutím mali v 34 %, pre žiakov s mentálnym postihnutím v 24 % ZŠ. Temer vo všetkých školách si pedagógovia sami upravovali pracovné listy používané pre ZŠ, tvorili texty, kartičky, pripravovali poznámky, tlačené materiály na individuálnu prácu a názorné pomôcky. Špeciálne učebné a kompenzačné pomôcky boli k dispozícii v 82 % škôl, na vyučovaní sa však využívali málo. Sporadicky, na časti hospitovaných hodín, sa použili pomôcky odporúčané IŽ v individuálnych výchovno-vzdelávacích programoch. Žiaci s postihnutím mali vlastné kompenzačné pomôcky. *Žiakom s intelektovým nadaním* zabezpečila väčšina škôl alternatívne učebnice, literatúru, interaktívne výukové programy, ich učiteľom didaktickú, rozmnožovaciu a počítačovú techniku s pripojením na internet, odbornú literatúru a metodický materiál. Pracovne školského špeciálneho pedagóga a psychológa boli vybavené odbornou literatúrou, učebnými pomôckami a učebnicami zo špeciálnych škôl.

Počet IŽ v triede sa pohyboval v rozpätí od 1 do 8, počet všetkých žiakov triedy od 7 do 31 žiakov. Zníženie celkového počtu žiakov triedy vzhľadom na počet IŽ sa neuskutočnilo v polovici škôl. Vyššie počty IŽ zapríčinila ich evidencia v rokoch 2007 – 2012 a prestup z inej ZŠ v tomto školskom roku. V 13 školách zvýšili počet žiakov v triede na návrh zriaďovateľa a po súhlase rady školy.

Individuálny výchovno-vzdelávací program a ďalšia dokumentácia integrovaných žiakov

Individuálny výchovno-vzdelávací program školy vypracovali temer všetkým IŽ, zväčša na celý školský rok, kompletne, s priebežným dopĺňaním (tab. 2). Odporúčania poradenských zariadení väčšina škôl do programov premietla, v praxi uplatňovala. **Úprava učebných osnov** vyučovacích predmetov sa dotýkala úpravy obsahu predmetov alebo špecifických postupov vo výchove a vzdelávaní. Na vypracovávaní individuálnych výchovno-vzdelávacích programov sa vo väčšine škôl podieľali triedni učitelia v spolupráci so školskými špeciálnymi pedagógmi, s výchovnými poradcami, prípadne po konzultácii a v súčinnosti s poradenskými zariadeniami. Všetkým žiakom s intelektovým nadaním vypracovala 1 ZŠ individuálny výchovno-vzdelávací program a skupinovo úpravu učebných osnov, 1 ZŠ vypracovala program podľa individuálne upravených učebných osnov, v 2 školách nemali títo žiaci poradenským zariadením odporúčané postupy na prácu vo vyučovacom procese. Nedostatkom niektorých škôl boli formálne programy, neochota učiteľov spolupracovať pri ich vypracovaní, nedôsledné zapracovanie odporúčaní poradenských zariadení, neuplatňovanie v praxi alebo neuviedli osobitosti diagnózy žiakov, ich dopad na výchovno-vzdelávací proces, nestanovili jeho organizáciu a postup.

Dokumentácia IŽ bola prehľadne vedená na predpísaných tlačivách. Jej súčasťou boli všetky požadované náležitosti (tab. 2). Takmer všetci žiaci mali vyplnené tlačivo *návrh na prijatie žiaka so ŠVVP* (v troch štvrtinách škôl kompletný) a *pisomné vyjadrenie poradenského zariadenia k školskej integrácii*. Riaditelia škôl poučili *informovaným súhlasom* zákonných zástupcov o dôsledkoch ich rozhodnutia. Osobné spisy obsahovali *žiadost' zákonného zástupcu o integráciu a správy z odborných vyšetrení*. Žiakov diagnostikovali poradenské zariadenia zaradené do siete škôl a školských zariadení. *Odpis doložky* obsahovala väčšina katalógových listov či triednych výkazov, nie vždy korešpondoval s textom metodického pokynu na hodnotenie žiakov ZŠ. Riaditelia škôl viedli evidenciu *rozhodnutí*. Výkon štátnej správy v 1. stupni v štátnych školách a rozhodovanie v cirkevnej ZŠ realizovali v súlade s právnymi predpismi, v niektorých školách sa vyskytli vecné nedostatky súvisiace s obsahom odôvodnenia. Podľa *učebných plánov a učebných osnov špeciálnej základnej školy (ŠZŠ)* postupovali žiaci s mentálnym postihnutím v 24 % ZŠ, používali učebnice a pracovné zošity ŠZŠ. Školy neevidovali žiakov v hraničnom pásme ako žiakov s mentálnym postihnutím. Ojedinele sa zistilo, že návrhy boli na neaktuálnych tlačivách, vyplnené nedôsledne, chýbali vyjadrenia odborného lekára, žiadosti rodiča o zmenu formy vzdelávania. Rediagnostika žiaka sa neuskutočnila, hoci bola odporúčaná, správy stratili platnosť v dôsledku časového ohraničenia stanoveného poradenským zariadením, prehodnocovanie integrácie sa realizovalo málokedy. V školskom vzdelávacom programe

(ŠkVP) neboli zapracované podmienky výchovy a vzdelávania žiakov s mentálnym postihnutím alebo intelektovým nadaním a ich hodnotenie, hoci takíto žiaci školu navštevovali. V 1 ZŠ neboli vo väčšine správ z poradenských zariadení uvedené odporúčané kompenzačné pomôcky pre IŽ, preto bolo ich využitie vo vyučovacom procese obmedzené.

Tab. 2 Dokumentácia integrovaných žiakov

Dokumentácia integrovaných žiakov			ZŠ v %
IVVP	IVVP boli	vypracované	95 %
		úplné	82 %
		aktualizované	84 %
		doplňané	79 %
		uplatňované v praxi	84 %
odporúčania por. zariadení pre VVP boli zapracované		92 %	
IŽ mali vypracovanú úpravu učebných osnov		53 %	
IVVP vypracoval	IVVP vypracoval	tried. učiteľ v spolupráci s poradenským zariadením alebo šk. špeciálnym pedagógom	84 %
		triedny učiteľ sám	0 %
		výchovný poradca	29 %
		školský špeciálny pedagóg	24 %
		poradenské zariadenie	8 %
Písomná žiadosť rodičov o integráciu			97 %
Návrh na prijatie žiaka so ŠVVP	vyplnený kompletný		97 %
			74 %
Diagnostika		v por. zariadení zaradenom do siete	95 %
		v príslušnom poradenskom zariadení podľa druhu ŠVVP	97 %
		priložená správa z psychologického. al. špec. ped. vyšetrenia	97 %
		písomné vyjadrenie por. zariadenia k šk. integrácii	95 %
		žiak v hranič. pásme ment. postih. bol evidovaný ako žiak s MP	0 %
Odpis doložky vysvedčenia bol v triednom výkaze /katalógovom liste			92 %

Organizácia vyučovania integrovaných žiakov

Vzdelávanie IŽ so ZZ sa zväčša realizovalo v bežných triedach s kmeňovými učiteľmi (1. stupeň), vzdelávanie na 2. stupni zabezpečovali učitelia s potrebnou aprobáciou, ako aj asistenti učiteľa. Vyučujúci akceptovali závery uvedené v individuálnych výchovno-vzdelávacích programoch,

preto do obsahu vzdelávania z dôvodu nutnosti kompenzácie postihnutia zaradili 39 žiakom *špecifické predmety* (Nitriansky kraj 1 ZŠ - *komunikačné zručnosti*, Žilinský kraj 2 ZŠ - *individuálna logopedická starostlivosť*, Košický kraj 1 ZŠ - *individuálne tyflopédické cvičenia a pohybová výchova*, 1 ZŠ - *rozvoj špecifických funkcií*). V 1 ZŠ v Banskobystrickom kraji mali možnosť žiaci so ZZ absolvovať špecifický predmet *rozvoj špecifických funkcií – škola hrou* v záujmovom útvare vedenom školskou špeciálnou pedagogičkou.

Na základe žiadostí zákonných zástupcov, odporúčania poradenských zariadení a lekárov riaditelia škôl rozhodli o úplnom alebo čiastočnom *oslobodení* 69 IŽ *od vyučovania predmetu* (telesná a športová výchova, cudzí jazyk, slovenský jazyk a literatúra, matematika, biológia, fyzika, dejepis, svet práce, geografia, náboženská, etická, výtvarná, hudobná výchova, informatika, tvorba projektov). V 3 krajoch vydali celkovo 3 žiakom rozhodnutie o *oslobodení od povinnosti dochádzať do školy*.

V prípade prestupu IŽ do iných ZŠ alebo po ich prijatí na zvolenú strednú školu zaslali *fotokópiu dokumentácie* týchto žiakov výchovní poradcovia z 95 % ZŠ (väčšinou až na vyžiadanie školy). Po presťahovaní IŽ zaslali 55 % kontrolovaných škôl uvedené materiály iné ZŠ.

Školy (66 %) vytvárali *d'alšie individuálne podmienky pre IŽ*. Títo sa spolu s intaktnými spolužiakmi zúčastňovali mimoškolských aktivít, prezentácií, projektov škôl a krúžkovej činnosti. V 1 ZŠ v Bratislavskom kraji pre žiakov so ZZ realizovali školský vývinovo-pohybový program zameraný na rozvoj motoriky, koordinácie a rovnováhy detí, zlepšenie školských zručností. V Trnavskom kraji 1 ZŠ realizovala podporné terapie pre žiakov so ZZ

(canisterapia, hipoterapia, arteterapia, dramaterapia). V Nitrianskom kraji používali v školách ekologické kriedy, zriadili oddychové zóny na chodbách a v učebni školského špeciálneho pedagóga, IŽ zapájali do projektov Naučme sa relaxovať, Stop bariéram - bariéry sa dajú odstrániť, To musím zvládnuť sám a i. V Banskobystrickom kraji 1 škola žiačky s ADD/ADHD prostredníctvom školskej špeciálnej pedagogičky a za asistencie canisterapeutky poskytovala pomoc pri odstraňovaní adaptačných bariér. ZŠ v Košickom kraji organizovala zábavné a súťažné popoludnia zamerané len pre IŽ (fašiangové popoludnie, výroba čokoládových pralínok, turnaj v stolnom tenise pre žiakov s telesným postihnutím, športové popoludnie Ja to dokážem).

Organizácia vzdelávania žiakov s intelektovým nadaním v 5 % škôl zahŕňala okrem vzdelávania v kolektíve bežnej triedy aj skupinové a individuálne vzdelávanie mimo kmeňovej triedy učiteľom špecializujúcim sa na vzdelávanie týchto žiakov. Závazné učebné osnovy v 11 % ZŠ doplnili o nové témy z vyššieho ročníka na základe odporúčania poradenského zariadenia. Žiakov pripravovali na olympiády, literárne súťaže, v ktorých boli preukázateľne úspešní, zabezpečili im prezentáciu ročníkových projektových prác. Metódy a formy práce podporovali ich logické myslenie, samostatnosť a tvorivosť. Žiaci mali dostatok priestoru na používanie a zdôvodňovanie vlastných postupov pri riešení zadaných úloh. Náležitá pozornosť sa venovala sebahodnoteniu každého žiaka a celkovému zhodnoteniu dosiahnutých výsledkov.

Výchovno-vzdelávací proces s integrovanými žiakmi

V triedach s IŽ sa výchovno-vzdelávací proces pozoroval na vyučovacích hodinách prostredníctvom **407 hospitácií**. Uskutočňoval sa v štandardných podmienkach bežných tried ZŠ spolu s ostatnými žiakmi, ojedinele v špeciálnych učebniach.

Vyučovacie hodiny boli väčšinou *organizáčne* dobre pripravené, menej však vo vzťahu k IŽ. Prevažovalo klasické vyučovanie, samostatná práca IŽ, ojedinele práca vo dvojici, nie vždy efektívna. Rovnakým spôsobom ako ich spolužiakov *motivovali* učitelia IŽ a *zapájali* ich do riešenia rovnakých úloh ako ostatných žiakov. Občas sa pokúsili o problémové vyučovanie alebo využili prvky integrovaného tematického vyučovania, prevládali tradičné *metódy práce*, výklad nového učiva s aktivitou na strane učiteľov a pasívnym prijímaním hotových poznatkov žiakmi. Zriedkavo poznali a využili *špeciálnopedagogické metódy*, viac na 1. stupni. Slabou stránkou vzdelávania žiakov so ZZ alebo s intelektovým nadaním na prevažujúcom počte hodín bola nízka miera rešpektovania ich špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, individuálneho tempa, diferenciácie zadávaných úloh. Priama činnosť učiteľov s týmito žiakmi bola zriedkavá, obvykle pracovali ako ostatní. Väčšina učiteľov neuplatnila individuálny prístup najmä vo vzťahu k žiakom s *vývinovými poruchami učenia*. Učivo nebolo diferencované, dostali rovnako náročné úlohy ako intaktní. Žiaci s dysgrafiou a dysortografiou museli odpisovať poučky a poznámky z tabule do zošitov, dyslektici sami potichu čítať nové učivo v učebnici a samostatne z neho napísať poznámky do zošita. Kontrolou diktátov a kontrolných prác sa zistilo, že zvyčajne písali diktáty identické s diktátmi intaktných žiakov a boli hodnotení známami rovnako ako ostatní. Odporúčania poradenského zariadenia v oblasti rozvíjania čítania s porozumením žiakov s *mentálnym postihnutím* neboli akceptované, sprístupňované učivo na hodine matematiky nezodpovedalo úrovni ich rozumových schopností (nepostupovali podľa učebných osnov ŠZŠ). Na menšom počte vyučovacích hodín vyučujúci korigovali kvantitu úloh, diferencovali ju podľa náročnosti a schopností žiakov, poskytovali im dostatočný čas na verbálne vyjadrenie odpovede, rešpektovali ich rečové osobitosti. Podľa potreby im poskytovali účinnú individuálnu pomoc, pristupovali k nim trpezlivo a ohľaduplne. Pre lepšie porozumenie učiva uplatňovali názornosť, prvky multisenzorického prístupu, vizualizáciu, farebné zápisy na tabuli. Žiakov posmeľovali k výkonom, zložitejšie úlohy rozkladali na menšie kroky, učili ich urobiť si skrátený záznam z výkladu s dôrazom na základné učivo. Žiakom s *intelektovým nadaním* zadávali náročnejšie, stimulujúce, rozširujúce a neštandardné úlohy, mali možnosť pracovať s učivom samostatne, vlastným spôsobom. Na niektorých hodinách 1. stupňa

vyučujúci zaradili relaxačné cvičenie pre celú triedu alebo relaxačné prestávky, v rámci ktorých mohli žiaci so ZZ použiť sedací vak.

V 4 ZŠ uplatnili učitelia **medzipredmetové vzťahy** a výrazný **výchovný aspekt**.

Pochopenie zadaných úloh a inštrukcií, ako aj správnosť vykonania pridelených úloh overovala len časť učiteľov. Záverečná **spätná väzba** zväčša absentovala, vyučujúci ju nestihli realizovať.

Vedomosti žiakov pedagógovia **overovali** ústnou aj písomnou formou, otázky a úlohy formulovali zrozumiteľne. Odpovede zväčša **hodnotili** slovné, málo klasifikovali. Len časť učiteľov IŽ povzbudzovala, chválila, posilňovala ich sebadôveru. Menej sa rozvíjali sebahodnotiace zručnosti žiakov. Overovanie vedomostí, hodnotenie a klasifikácia žiakov nevychádzali vo všetkých školách z odporúčaní poradenských centier. Diktáty žiakov s vývinovými poruchami učenia, najčastejšie identické s diktátmi intaktných žiakov, boli väčšinou hodnotené známku, aj diktáty vo forme dopĺňovačky, napriek odporúčaniam, aby neboli známkované, klasifikovali podľa hodnotiacej stupnice intaktných. V niektorých školách nemuseli IŽ úlohy odpisovať, mali možnosť písať odpovede priamo do zadania. Znižovali im počet úloh v závislosti od náročnosti preberaného učiva, diktáty nehodnotili známku, ale uvádzali počet chýb, Tolerovali zníženú úroveň písomného prejavu a rysovania. Občas sa vyskytol väčší počet poznámok v klasifikačnom zázname, týkajúcich sa prejavov správania žiaka so ZZ, ktoré mohli byť dôsledkom postihnutia.

Učitelia vo všetkých školách využívali klasické **učebné pomôcky** (tabuľu, učebnicu, zošit, kalkulačku, pomôcky na rysovanie). Menej riešili úlohy pomocou vhodných učebných pomôcok dvoj aj trojrozmerných, prírodnín, náčrtov, tabuliek a prehľadov, literatúry a dennej tlače, aj keď ich v škole mali. Veľmi ojedinele použili **didaktickú techniku** (CD prehrávač). Na malom počte vyučovacích hodín, v kontexte práce s celou triedou, účelne uplatnili **informačné a komunikačné technológie** (osobný počítač, notebook s dataprojektorom, edukačný počítačový program, prezentáciu, internet, tablet, interaktívnu tabuľu, vzdelávací portál Škola z domu). Na 1 hodine slúžila interaktívna tabuľa iba na zápis učiva. V 2 ZŠ dostávali žiaci zadanie domácej úlohy prostredníctvom vlastnej webovej stránky. Na časti hospitovaných hodín IŽ pracovali s bežnými **pomôckami odporúčanými poradenskými zariadeniami** (čítacie okienko, ručná lupa, slovníky, Pravidlá slovenského pravopisu, matematické a gramatické tabuľky, kalkulačka). V niektorých školách na väčšine hodín, v iných ojedinele, používali najmä žiaci s vývinovými poruchami učenia učiteľmi vypracované pracovné listy s diferencovanými úlohami, dopĺňovačky, kartičky, zápis učiva na USB kľúči, predtlačené náčrty a poznámky, kópiu zápiskov zo zošita spolužiaka. V Nitrianskom kraji mali žiaci s telesným postihnutím prispôbenú lavicu a stoličku, pracovali pod dohľadom asistenta učiteľa. Nedostatkom bola prevažujúca uniformnosť učebných pomôcok a ojedinelé využívanie kompenzačných pomôcok. Školy nerešpektovali odporúčania poradenského centra, napr. pri vzdelávaní žiakov so zrakovým postihnutím nevyužívali kompenzačné pomôcky a nezabezpečili individuálne osvetlenie pracovného miesta, žiakovi s dyskalkúliou nedovolil učiteľ matematiky použiť kalkulačku pri písaní písomnej práce.

V časti škôl na hospitovaných hodinách pôsobili **asistenti učiteľa**, ich prácu učitelia koordinovali len sporadicky.

Aktivita IŽ bola rozdielna. Niektorí boli pozorní, aktívni, pracovali so záujmom, efektívne využívali čas až do konca vyučovacích hodín. Zapájali sa do činnosti celej triedy, pomáhali pri pokusoch, reagovali na pokyny učiteľov. Plnili zadané úlohy, boli tvoriví, samostatní, reagovali zväčša rýchlo a úlohy vyriešili správne. Pre iných žiakov bola príznačná pasivita, prijímali hotové poznatky, pri riešení úloh vyžadovali intenzívnu pomoc učiteľov. Postupom času sa prejavila oslabená koncentrácia pozornosti a rýchla unaviteľnosť, dôsledkom boli výkyvy pracovnej aktivity. Nie všetci zvládli prácu vo dvojici, boli pasívni, iniciatívu preberali intaktní spolužiaci. Ak bolo plnenie úlohy limitované časom, často bol prekročený.

Pozitívny postoj učiteľov a spolužiakov k IŽ, prejavy tolerancie a empatie spoluvytvárali a podporovali na väčšine vyučovacích hodín priaznivú pracovnú *atmosféru*. Vyučujúci dokázali empaticky vystihnúť momentálnu potrebu aktivizácie žiakov s klesajúcou pozornosťou a vhodne ich znovu zapojiť do zmysluplnej činnosti. Sporadicky sa uplatnila pomoc spolužiakov. *Správanie sa žiakov* bolo prevažne pokojné. V pätine škôl sa vyskytli rušivé chvíľky. Žiaci s poruchou aktivity a pozornosti boli bez zaradenia relaxačnej prestávky nepokojní, netrpezliví, unavení, žiaci s vývinovými poruchami učenia odmietli plniť pokyny učiteľa a narušali vyučovanie. V 2 školách sa intaktní žiaci netolerantne správali k žiakom s mentálnym postihnutím, na ich odpovede reagovali smiechom, úškrnmi, posmešnými poznámkami, odmietli s nimi sedieť a spolupracovať. V 3 ZŠ sa vyskytlo rušivé správanie intaktných žiakov, IŽ nahlas poukazovali na ich nedisciplinovanosť. Učitelia, osobný asistent a špeciálny pedagóg sa snažili vzniknuté situácie adekvátne riešiť.

Odborná činnosť/vyučovanie špeciálnym pedagógom

Školskí špeciálni pedagógovia vzdelávali IŽ väčšinou v špeciálnych učebniach individuálne, prípadne vo dvojiciach alebo skupinách podľa vopred daného rozvrhu hodín, a to celú vyučovaciu hodinu alebo jej časť.

V 3 krajoch realizovali v dopoludňajších hodinách *priamu výchovno-vzdelávaciu činnosť* v určenej miere, v 4 krajoch vyučovali *špecifické predmety*.

K úspešnosti IŽ v procesoch učenia výrazne napomáhala poskytovanie *individuálnej špeciálnopedagogickej intervencie*, predchádzala jej úzka spolupráca s učiteľom príslušného vyučovacieho predmetu. Špeciálni pedagógovia postupovali podľa odporúčaní poradenského centra, snažili sa minimalizovať následky ZZ. Odborná činnosť pre žiakov s poruchou aktivity a pozornosti sa zameriavala na rozvíjanie koncentrácie pozornosti, pestovanie vytrvalosti a zvládanie emocionálneho napätia z neúspechu, pre žiakov s vývinovými poruchami učenia na upevnenie techniky čítania, čítanie s porozumením a orientáciu v texte. Reedukačné aktivity boli zacielené aj na rozvoj zrakového, sluchového vnímania, práca so špeciálne upravenými pracovnými listami pomáhala rozvíjať slovnú zásobu žiakov. Ďalšie aktivity smerovali k individuálnej príprave IŽ na písomné a ústne odpovede. Pedagógovia využívali množstvo doplňujúceho a motivačného materiálu, žiaci pracovali aktívne, so záujmom, usilovne, chceli dosiahnuť čo najlepší výkon.

K *d'alším činnostiam*, ktoré vykonávali, patrili včasná diagnostika a riešenie problémov žiakov, odborné poradenstvo rodičom a učiteľom, vedenie dokumentácie IŽ, pomoc pri tvorbe ŠkVP, individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu, spolupráca s výchovnými poradcami, s poradenskými centrami. Zúčastňovali sa pracovných poradí, práce metodického orgánu v škole, zápisu žiakov do 1. ročníka. Prvákom pripravovali stimulačný program, zabezpečovali internetovú poradňu, uskutočňovali odborné prednášky, depistáže, orientačnú špeciálnopedagogickú diagnostiku. Predkladali návrhy na psychologické a špeciálnopedagogické vyšetrenia žiakov so ŠVVP a podnety na zefektívnenie vyučovania IŽ v jednotlivých klasifikačných obdobiach školského roka.

Iné zistenia

Riaditelia škôl v dotazníkoch a rozhovoroch uvádzali vlastné poznatky a skúsenosti z práce s IŽ.

Vyplývalo z nich, že integrácia *pozitívne* ovplyvnila vzájomnú pomoc zdravých a zdravotne znevýhodnených žiakov, uľahčovala proces socializácie žiakov so ZZ, pozitívne sa hodnotili ich výchovno-vzdelávacie výsledky. Pri správnych postupoch učiteľov zažili IŽ pocit úspechu, získali väčšiu dôveru vo svoje schopnosti, chuť do práce, akceleroval sa ich kognitívny vývin, eliminovali sa nežiaduce formy správania, posilňovala osobnosť a sebarealizácia žiakov, zlepšila komunikácia školy s ich rodičmi. Pozitívom prítomnosti žiakov s intelektovým nadaním v triedach bola motivácia spolužiakov k lepším vyučovacím výsledkom. Prínosom bolo, že učitelia si štúdiom príslušnej literatúry a metodických

materiálov zvyšovali odbornosť v danej oblasti. Škola, ktorá vytvorila dobré podmienky k integrácii, získala na verejnosti dobrý imidž.

Za *negatívum* považovali riaditelia nedostatok *finančných prostriedkov* na zabezpečenie vyučovania žiakov so ZZ a asistentov učiteľa, problémy pri *získavaní kreditov* odborných zamestnancov, nereálnosť splnenia všetkých odporúčaní poradenských zariadení vo výchovno-vzdelávacom procese, zložitú administratívu. Mali zlé skúsenosti so vzdelávaním žiakov *s autizmom, s poruchami aktivity a pozornosti, s disharmonickým vývinom osobnosti*, poukazovali na negatívny vplyv *vyrušovania* výchovno-vzdelávacieho procesu, časovú náročnosť na úkor intaktných žiakov. Žiakov *s mentálnym postihnutím* na 2. stupni ZŠ spolužiaci netolerovali, pretože nemali spoločné záujmy, vyčleňovali ich z kolektívu a posmievali sa im. V súkromnej ZŠ rodičia odmietali prítomnosť žiakov s mentálnym postihnutím v triedach, ktoré navštevovali ich deti. Žiaci *s intelektovým nadaním* neboli na seba dostatočne nároční, podporovaní domácim prostredím si vybudovali veľké sebavedomie, ktoré nezodpovedalo ich výchovno-vzdelávacím výsledkom. Prejavovali zvýšený záujem o 8-ročné gymnáziá, dôsledkom bolo zníženie počtu žiakov na 2. stupni. Negatívom bolo *zneužívanie statusu integrovaného žiaka* niektorými rodičmi. Nespolupracovali so školou s vedomím, že ich dieťa nemôže byť hodnotené v predmetoch nedostatočnou, nemôže opakovať ročník. Títo žiaci mali mnoho vymeškaných hodín, na vyučovanie sa nepripravovali, vyžadovali úľavy a integráciu vnímali ako imunitu. Školy nevedeli zabrániť *zneužívaniu integrácie v 9. ročníku*, mali stále častejšie skúsenosti so začlenením žiakov tesne pred celoslovenským testovaním. Práca bola *náročná* na domácu prípravu učiteľa, časové rozvrhnutie vyučovacej hodiny, zhotovenie vhodných pomôcok a učebných materiálov. Učitelia sa domnievali, že mali oveľa náročnejšiu pozíciu ako učitelia špeciálnych škôl. Museli zvládnuť to isté ako špeciálny pedagóg a súčasne sa venovať výchove a vzdelávaniu bežnej populácie. Niektorí neboli ochotní žiakov so ZZ akceptovať. Integrácia priniesla problémy týkajúce sa *tvorby pracovných listov a kontrolných prác s diferencovanými úlohami*, uvítali by testové úlohy, ktoré by nemuseli sami zhotovovať. V niektorých školách väčšina žiakov so ŠVVP pochádzala zo *sociálne znevýhodneného prostredia*. Pri vstupe do školy používali rómsky jazyk, ťažko chápali výklad učiteľa, spravidla nerozumeli jeho pokynom, potrebovali neustálu pomoc pri plnení úloh. Slabo prospievajúci žiaci intaktnej skupiny by tiež boli potrebovali dohľad pri plnení úloh a opakované vysvetľovanie učiva, ale učiteľ už nemal čas sa im venovať. Častým problémom bola dlhodobá chorobnosť, nedostatočné rodinné zázemie a zdravotné znevýhodnenie rodičov. Ťažko nachádzali pomoc vo vlastnom okolí. Pri opakujúcich sa problémoch v dochádzke žiakov a vyčerpaní všetkých dostupných krokov zo strany školy, očakávali učitelia pomoc odborníkov a prijatie konkrétnych rezortných opatrení na zlepšenie stavu. Rodičia neraz vôbec alebo nepravidelne zabezpečovali *navštevu detí v poradenských zariadeniach*, absencia reedukácie dôsledkov ZZ sa negatívne odrazila na vzdelávacích výsledkoch žiakov. Špeciálni pedagógovia týchto zariadení boli väčšinou zaneprázdnení, absentovalo konzultovanie aktuálnych problémov v učení IŽ.

Záver

Sedem percent žiakov ZŠ sa vzdelávalo formou školskej integrácie, polovica z nich mala diagnostikované vývinové poruchy učenia. Špeciálnopedagogickú starostlivosť im poskytovali vo väčšine škôl školskí špeciálni pedagógovia, školskú integráciu koordinovali v takmer polovici škôl výchovní poradcovia. Všetky školy pri integrácii spolupracovali so zariadeniami výchovného poradenstva a prevencie. Väčšina odborných zamestnancov a pedagógov usmerňujúcich školskú integráciu si zvyšovala odbornosť v tejto oblasti odborným vzdelávaním a individuálnym štúdiom. Tretina škôl zabezpečila bezbariérové úpravy exteriéru a interiéru budovy, ale temer polovica škôl nemala samostatnú miestnosť na individuálnu prácu školského špeciálneho pedagóga s IŽ. Skoro vo všetkých školách boli títo žiaci vhodne umiestnení v triede vzhľadom na ZZ. Žiaci s postihnutím používali vlastné kompenzačné pomôcky, vo väčšine škôl bolo mnoho špeciálnych učebných pomôcok, napriek

tomu približne polovica škôl používala aj pre IŽ bežné učebné pomôcky ako pre intaktných žiakov. Chýbali učebnice pre žiakov s mentálnym postihnutím, centrálné objednané učebnice školám nedodali. Učitelia upravovali alebo tvorili najmä pracovné listy pre žiakov s vývinovými poruchami učenia. Pomôcky odporúčané poradenským zariadením sa používali zriedka. Zníženie celkového počtu žiakov triedy vzhľadom na počet IŽ sa neuskutočnilo v polovici škôl. Individuálny výchovno-vzdelávací program školy vypracovali skoro všetkým IŽ, nedostatkom bol jeho formálny charakter, nezpracovanie a neakceptovanie odporúčaní poradenských zariadení, neúplnosť dokumentácie, vo vydaných rozhodnutiach sa našli vecné nedostatky. Školy, v súlade s predpismi, neuvádzali žiakov v hraničnom pásme ako žiakov s mentálnym postihnutím. Vzdelávanie IŽ sa zväčša realizovalo v bežných triedach spolu s ostatnými žiakmi, s kmeňovými učiteľmi, asistentmi učiteľa alebo s učiteľom špecializujúcim sa na vzdelávanie žiakov s intelektovým nadaním. Využívalo sa najmä tradičné vyučovanie, IŽ boli zapojení do riešenia rovnakých úloh ako ostatní žiaci. Niektorí učitelia poskytovali týmto žiakom individuálnu pomoc, striedali priamu a nepriamu činnosť, diferencovali zadané úlohy. Spätná väzba často chýbala. Vedomosti žiakov učitelia najčastejšie hodnotili slovnou, menej klasifikovali. Overovanie vedomostí IŽ a ich hodnotenie nevychádzali vždy z odporúčaní poradenských zariadení. Zlepšenie si vyžadovalo rozvíjanie kritického myslenia prostredníctvom sebahodnotenia, využívanie rozličných zdrojov informácií, striedanie činností pracovného a oddychového charakteru, uplatňovanie netradičných foriem vyučovania. Učitelia vo všetkých školách využívali tabuľu, učebnicu, zošit, kalkulačku a pomôcky na rysovanie, menej iné vhodné učebné pomôcky, veľmi ojedinele didaktickú techniku, zriedka informačné a komunikačné technológie. Na časti hospitovaných hodín IŽ pracovali s kompenzačnými pomôckami odporúčanými poradenským zariadením. Nedostatkom s negatívnym dopadom na efektivitu vzdelávania IŽ bola nízka miera kooperácie učiteľov s asistentmi. Prevládala priaznivá pracovná atmosféra, občas s rušivým alebo netolerantným správaním sa žiakov. Školskí špeciálni pedagógovia vzdelávali IŽ väčšinou v samostatných učebniach podľa vopred daného rozvrhu hodín individuálne, prípadne vo dvojiciach alebo skupinách. Do obsahu vzdelávania z dôvodu nutnosti kompenzácie postihnutia zaradili žiakom v 5 ZŠ špecifické predmety.

V *porovnaní s predchádzajúcimi 2 rokmi* pozitívom bolo, že ani jedna ZŠ neoprávnene nevzdelávala žiakov v hraničnom pásme mentálnej retardácie ako žiakov s mentálnym postihnutím, individuálny výchovno-vzdelávací program bol úplný, aktualizovaný, dopĺňaný a uplatňovaný v praxi vo väčšine škôl a niekoľko ZŠ zaradilo do obsahu výchovy a vzdelávania IŽ špecifické predmety. V ostatných sledovaných ukazovateľoch bol stav porovnateľný.

Výrazne pozitívne zistenia

- spolupráca škôl s poradenskými zariadeniami
- zvyšovanie odbornosti zamestnancov v oblasti integrácie
- individuálna práca školského špeciálneho pedagóga s IŽ
- zapájanie IŽ do činnosti celej triedy, do všetkých aktivít školy

Výrazne negatívne zistenia

- prekročenie najvyššieho počtu žiakov v triedach s IŽ
- tradičné frontálne vyučovanie s výraznou dominanciou učiteľa a pasívnym prijímaním hotových poznatkov žiakmi
- nerešpektovanie odporúčaní poradenských zariadení vo výchovno-vzdelávacom procese
- neuplatňovanie špeciálnopedagogických metód vo vzťahu k IŽ, najmä žiakom s vývinovými poruchami učenia, nedostatočná diferenciácia úloh
- nerešpektovanie zásad hodnotenia žiakov so ZZ
- neuspokojivé využívanie učebných pomôcok, didaktickej techniky, digitálnych technológií vo výchovno-vzdelávacom procese, nízka miera používania odporúčaných kompenzačných pomôcok

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Štátna školská inšpekcia v súvislosti s plnením inšpekčnej úlohy uplatnila v kontrolovaných školách **70** odporúčaní, uložila **1** opatrenie a **25** opatrení na odstránenie zistených nedostatkov prijali kontrolované subjekty. Opatrenia sa vzťahovali najmä na kontrolnú a hospitačnú činnosť, vydávanie rozhodnutí, ŠkVP, dokumentáciu IŽ, vytvorenie miesta školského špeciálneho pedagóga, počet žiakov v triede s IŽ, vzdelávanie pedagogických zamestnancov, rešpektovanie odporúčaní zariadení výchovného poradenstva a prevencie, vzdelávanie žiakov s mentálnym postihnutím, hodnotenie IŽ, využitie špecifických foriem a metód, učebných a kompenzačných pomôcok.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom základných škôl

- realizovať hospitačnú činnosť so zameraním na aplikáciu odporúčaní poradenských zariadení pre prácu s IŽ, využívanie kompenzačných pomôcok na vyučovaní, uplatňovanie sebahodnotenia žiakov, striedanie činností zohľadňujúcich potreby IŽ s oddychovými chvíľkami
- vyčleniť priestor na pedagogickej rade na informácie o výchovno-vzdelávacom procese s IŽ
- zadávať IŽ diferencované úlohy, zohľadňovať tak ich možnosti, schopnosti a predpoklady, overovať pravidelnou spätnou väzbou porozumenie pokynom učiteľa

Zriadovateľom základných škôl

- požiadať o spoluprácu odbor školstva obvodného úradu na úrovni kraja pri metodickom usmerňovaní učiteľov realizujúcich výchovu a vzdelávanie žiakov so ZZ
- vytvárať dobré podmienky na školskú integráciu, podporovať školy, ktoré sa venujú žiakom so ŠVVP a žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia

Riaditeľom zariadení výchovného poradenstva a prevencie

V záveroch správ zo špeciálnopedagogického/psychologického vyšetrenia:

- uvádzať odporúčania pre vyučovací proces nielen žiakom so ZZ, ale aj žiakom s intelektovým nadaním
- uviesť konkrétne odporúčania na prístup učiteľov k žiakom s poruchami správania, aktivity a pozornosti na vyučovaní, získané pozorovaním priamo vo výchovno-vzdelávacom procese

Metodicko-pedagogickému centru

- zamerať vzdelávanie vedúcich pedagogických zamestnancov na získavanie zručností v realizácii účinnej kontrolnej činnosti aj smerom k vypracovávaniu individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu, úprav učebných osnov, kontrole vyučovacieho procesu
- rozšíriť obsah vzdelávania učiteľov zameraného na integráciu žiakov so ŠVVP o konkrétne špecifiká výchovy a vzdelávania žiakov s ADD/ADHD (ich počet v ZŠ narastá) a na metodiku vzdelávania IŽ, predovšetkým žiakov s vývinovými poruchami učenia

MŠVVaŠ SR

- upraviť právne predpisy tak, aby sa žiaci s diagnostikovaným mentálnym postihnutím v bežnej triede vzdelávali podľa štátneho vzdelávacieho programu pre žiakov s mentálnym postihnutím (zvyšuje sa počet žiakov s mentálnou retardáciou, ktorí nie sú integrovaní a postupujú bez opakovania ročníkov až do 9. ročníka s priemernými známami)
- umožniť navýšením finančných prostriedkov zvýšenie počtu asistentov učiteľa